

ZSIDÓ RENAÍSSANCE KÖNYVTÁR

10. SZÁM

ADY ENDRE

A ZSIDÓSÁGRÓL

FEHÉR DEZSÓ ELŐSZAVÁVAL

NAGYVARAD
NAGYVÁRADI NAPLÓ-NYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1919

ELŐSZÓ.

Amikor a Magyar Nemzeti Tanács a forradalom költőjét, Ady Endrét üdvözölte, aki ifjúságának a magyar ugart megvilágító, a magyar lelkeket felgyújtó tüzét, világhódító tehetségének enerzsiáját áldozta az új Magyarország életrehívásáért, fellebbent előttem a gyűlöletnek az a lángtengere, mely tizenöt esztendőn át viharzott felé. Mindenkit visszariasztot volna a gyűlöletnek ez a tomboló vihara. Ám Ady Endrét csak buzdította, harci erejét erősítette a gyűlölet. Váteszi jövőbelátással hirdette: *„Nem a szeretet fogja megváltani a világot, hanem az a nagy gyűlölet, ami a haladó világra ráfekszik, mert ez a gyűlölet: a világosság! Oh igazodó világ célja, boldogsága: világosság! Sokan hallják a föld dübörgését s hirdetik, hogy jön az új világ, a világosság világa! Bizony mondom, ha jön, az új küllő sietteti. . .“*

A váradi tehetségeket termő humusban sarjadzott ki Ady Endre zsenialitása, melynek hogy egyik megismerője, szerkesztője lehettem, büszkesége, boldogsága küzdelmes életemnek, melynek viszont meglátója volt, megértője, a velem, mellettem három éven át baráti, fegyvertársi szeretettel harcoló Ady Endre. Avval a sötétséggel viaskodtunk akkor, melyet most oszlatott el a forradalom tisztító vihara. És abban a régi sötétségben sokan/botorkáltak bizonytalanul, hitetlenül. Csak Ady Endre hitt már akkor is rendíthetetlen bizonyossággal, hogy eljön a világosság, a kultúra és a népjogok igazságát megvalósító mai új Magyarország.

Most, Hogy a magyar jövő virradása elűzte a régi magyar éjszakák évszázados sötéttségét, talán eltűnt vele a régi sötéttség legfeketébb réme, a zsidógyűlölet is, mely ellen minden gyanút és gázságot irtó harci tűzzel viaskodott mindig Ady Endre. Amikor élesen és igazságosan látó szemeivel végignézett a régi magyar glóbuson, mindig csak az embert nézte. Az embert, tudása, munkája, értéke szerint becsülte felekezeti, faj és rangkülönbség nélkül. És mert a haladás, a progresszió eszméiért küzdők harci sorában sok zsidót ismert és becsült, úgy érezte, hogy a reakció ellen küzd akkor, mikor egyes zsidók hibáját gonoszul általánosító felekezeti gyűlölet ellen viaskodik. Így írta meg azokat a ma már irodalom és kultúr-történeti értékű apológiákat, melyeknek összegyűjtésével a „Zsidó Renaissance Könyvtár“ emlékezetébe idézi a magyar zsidóságnak, hogy az ő igazának milyen bátor szavú, milyen lelkes harcosa volt Ady Endre.

1918. december hó.

Fehér Dezső.

LÁZBAN ÉG A VILÁG

Az ember pedig még mindég álmélkodik. Az augusztusi éjszaka egén káprázatos ragyogású csillag támad. Vénus elhalványul, megriad a hold. A ragyogás egyre veszettebb. A veszett ragyogás deliriumában széthúl a nagyszerű csoda. Három hatalmas fénycsatornán le zuhog és eltűnik ez a sokaságos fény. Kemény, mély zöngésű szél támad hirtelen. Fent a magas bolton csillagtánc. Cikkázva hullanak a kis fénybogarak. Másnap újsághírekben álmélkodik a mai normál emberlény az égi csodán s szóhoz jutnak a legöregebb emberek, kik 1848-ban láttak volna ilyesmit. Mennyi századot élt már a homo sapiens! És még mindig inkább csak a hátát borzongatják, mint az agyát, a szép, a nagy titkok. És a még mindig silány drótokon közlekedő emberi érdeklődés beutazza a világot. Szállnak a hírek. Emitt automobilon gyilkolnak. Amott dinamittal csinálják a népszabadságot. Lemészárolnak egy koronás satnya testet. Menekül népe gyülemlő dühe elöl egy másik, még levegőt szívó s igen nagy orron szívó tiranosocská. Hongrois, Hungary, Ungarn, stb. lázong hazafias gerjedésben, koldus haragban, pocsolyás panamában. Nagy tengerszántó hajók sülyednek el. Folyók kicsapnak medreikből. Alagutakban megfuladnak ezrek. Orosz tiszti ujjak lekapcsolódnak a gyilkos fegyverről s nem akarnak golyót küldeni dühöngő nihilisták csapatára ... íme a sok szenzáció közül néhány. És a legújabbak. Csaknem egyidőben irtózatossá orkán pusztítja Páris, a föld szemefényét. Megmozdul a föld Zágráb alatt. Hús-harminc helyen perzsel, pusztít a tűzvész. Leszakad a Szamos-híd. Az iszonyat lázálmai folynak valóként le Budapesten. És ma trópus lángoló levegőjét szívjuk lankadtan: holnap novemberi hidegben didergünk. Elnék körülöttünk mindig csendes lelkek. És váratlanul viharozni kezdenek. Egyesekre és tömegekre ráfekszik néha valami szükölés, szorongató érzés. Néha valami izgatató, kergető erő mozgatja őket. Máskor a megsemmisülés próbahúzó súlyát érzik. És csodálatos halálba ugrások, véres drámák, gyilkosságok, öngyilkosságok, zendülések, kavarodások, botrányok teremnek nap mint nap. Az újságbölcesség csak

hókus-z-pókuszokkal, gyerekes pamacsolással tud képet adni mindezekről. Nem látja bennük az egységét, az egy törvényt.

Most lázban ég a világ. Teleirt, eseményes az élet. Nyug-talan, vajúdo a Kosmos. Össze-vissza erők titkos, rejtelmes áramlatai kavarnak. Talán, sőt bizonyosan, nemcsak az apró kis Föld ég ebben a lázban. Talán, sőt bizonyosan idáig csak sok verődés után elgyengülve s kicsinységünkhöz mérten meg kicsinyülve jutnak el e titkos, rejtelmes áram-hullámzások... Es mégis. Ami egy kis porszem dobása, egy kis véletlen epizódja a világerők tusájának: nekünk rettenetes katasztrófa. Mert óh kicsinyek vagyunk mi emberek, jelentősebbek, látóbbak és esze-sebbek a tekenős békánál, vagy a viharban vijjogó sirálmadár-nál s a mi dolgaink éppen nem lényegesek a mindenség erőinek eredője előtt... Hát bántódom azon, hogy a király haragszik? Avagy fájjon a nemzeti engedmények sorsa? Vesződjem ostoba problémákon? Hogy vájjon kiknek van igazuk, a tőkésnek, kik kegyetlenek, de szép dolgok művelői, tiszták, ápolat kezük s kellemesen élők, avagy/az elnyomottaknak, kik vadak, rosz-indulatuak, piszkosak/es kellemetlenek. Hogy világosság jó, vagy reakció. Mily kicsinyek, milyen bolondosan nagyképűek, pojják e problémák az igazi problémák mellett... így mikor a világ lázban ég, nagy izgalmak és nagy szenzációk korában rávezetődik az emberlény az egyetlen igazságra; az élet az, aminek tartod: célja önmagad, boldogsága az, hogy önmagaddal megelégedve megbékülj mindennel...

A HÉTRŐL

Ha a meleggel kezdem, minden ötletéből kiszárazott, unalmas embernek mondanak. Ha meg nem írok a melegről, nem érdekli önöket az írásom s a legmerészebb módon affektálnék, mert e pillanatban az a gondolat foglal le teljesen, Hogy lehetne a forróság e pokoli kínjától megszabadulni.

. . Tizenkét perc mult el a fent elsírt sóhajtás óta s most itt ülök jéghideg zuhanytól lehültem

Szegény Kormos Adolf, mit adna ő ezért a megnyugvó jó érzésért. Mert Kormos Adolfról az a hitünk, hogy a forróság, a holt szezon ölte meg. A képviselő urak kánikulai beszámolókat tartanak, a színekörökben a kardalosnők szerelmi kalandjai a legnagyobb események. Falkay elfogatta magát. Tharóczkay főispán levélügye nem eléggé érdekes. Mint zsiros falatra rohantak rá a szegény Kormosra az éhes újságíró népek. Ha szezon derekán pattan ki az ügy, egy nyugdíjazással s két-három enyhe szépitő félhivatalos kommentárral, minden nagyobb emóció s meghurcolások nélkül véget ér: De ez a csúnya forróság 1 Ezen még a zuhany sem segít 1...

Olvastak önök bizonyára az öreg Ungár esetéről. Kemény, öreg, bácskai zsidó. Mellékesen milliomos s egy szép lány apja. Az öreg Ungár lányát elszöktette egy kopott firtli, egy húsz éves dzsentrí gyerek. Egész Bécsig elszökött a szerelmes pár. Bizonyosan jól mulattak az úton. Tovább azonban nem mehetek. Az öreg lefűlelte őket s a lányt visszahozta. A lányszöktető ifjonc megkopott rokonai körülvették az öreg Ungárt.

— Ezen már csak házasság segíthet.

Egyidejűleg pedig barátokozni méltóztattak az eddig lenézett „szemtelenül meggazdagodott zsidóval.“ Az öreg aztán kitűzte az esküvő napját. Megjelentek a leendő büszke zsentrí atyafiak, akik a millióért hajlandók voltak egy zilált vallási viszonyaikban leledző menyecskét is akceptálni.

Mikor pedig együtt volt már a díszes népkoszorú, megjelent az öreg, kemény Ungár s elibük dobta a leánya gyönyörű

selyemruháját s mondta a maga paraszti nyelvén, de körülbelül ezt:

— A millióval nem vagyok hajlandó restaurálni a dzsentrit. A leányom külföldre utazott. A kapu nyitva van . . .

Kár, Hogy ezt az esetet nyilvánosságra hozták. Az öreg Ungár házi ügye volt. De ha már beszélnek róla, nem szabad ki nem mondani, hogy az öreg Ungár kemény ember... de okos ember is...

Egy budapesti lap, klerikális agrárius és ősi középosztálydédelgető, így sóhajtott fel az esetre:

— Hajh, tizenöt év előtt még szerencséjének tartotta volna bármelyik zsidó, ha leányát dzsentrik akarja nőül venni.

Édes siránkozás ugye?

Dehát még, ami ezután jön. Ugyancsak ez a lap s néhány harctársa evvel az esettel azt látja igazoltnak, hogy a zsidóság *nem akar beolvadni*.

Hogy a kakas csípje meg. Nem is volna rossz. Mokány Berciék jól gondolják el ezt az összeolvadást.

L Fentartatik a régi kedvezmény, mely szerint a szép zsidó asszonyokkal szemben nem vagyunk antiszemiták.

2. Azok a gazdag zsidók, akiknek leányaik vannak, tartoznak őket elszegényedett, nyakig adósságban úszó kaszinógavallérokhöz férjhez adni.

3. Ellenben azok a gazdag zsidók, akiknek nincsenek leányaik, vagyonukkal egy szervezendő „Középosztály restauráló-egyesület“ pénztárát gyarapítják.

4. Akik kellemetlenek, azok kötelesek kivándorolni.

És így tovább. Így gondolják sokan az összeolvadást. De összeolvadni a munkában, a haladásvágyban, a közös célokban. Ez nem ízlik még mindig a magyar úri gyomornak.

Különben pedig Nagyváradon most már igazán csak éjszakákon élnek. Soha annyi víg szalmaözvegy nem volt, mint a nyáron. A Sasbeli varietée tele minden este. A szeparé falai sok mindent látnak, amiről jó, hogy nem tudnak a fürdőző asszonykák. Különben pedig nem sokára közölni fogjuk egy Nagyváradon szalmaözvegykedő férj „fürdőlevelét.“ Abból világosan fogják látni a helyzetet s a nagyváradí éjszakai életet a fürdön unatkozó szegény hitvestársak . . .

1901. július 21.

UECHÁROK

Uechár? . . . Legyen Uechár. Nem szégyenelem: nem halottam, nem olvastam. De ha a törvényszéki rovatból előkelő orrú, selyem reverendás, parfümös papi urak lapja nem félt a lap élére tenni: megbízom. Tehát: Uechár. Szociálista, tehát izgató. Izgató, tehát börtönbe való, istentelen, — Uechár — tehát mi hozzánk hasonló: vallás-sértő, vakmerő, gyanúsító, mosdatlan szájú, valóságos liberális . . .

Mert a mi fajtánk vak és süket volt mindenha. Mi a homokba takartuk szemeinket és füleinket mindig. Akik látták és hallották és gondolkoztak, ők voltak, akik nem Uechárok . . . így mondatik.

Uechár? nehezen nyugszom bele a névbe. A viselőjét nem ismerem. De vegyük el a személytől a nevet: írjuk ezután így uechár. . .

Vívódó, tudni, tökéletesedni vágyó emberi agyvelő: a te bűnöd ez. Az uechárokat te szülted. A homokot is, melylyel az uechárok befődték szemeiket, hogy ne lássanak, füleiket, hogy ne halljanak. Megrendül az istenfélő szív, ha a századoknak sírba guruló uechárjaira emlékeznek. Mennyien voltak, óh mennyien! . . . És mind konok volt és mind istentelen és mind javíthatatlan.

Az ember pár évezredes tragédiájában mindenütt feltűnnek. A sátán küldöttei ők tán. Bírni velük sohasem lehetett. Pedig kivájták a homokból őket. Körülsáncolták isteni és emberi törvényekkel, új és ó szövetséggel, bálvány és szellemistenekkel, börtönökkel és forró olajjal, anatómával és indeksszel. Az Uechárok nem tudtak homok nélkül élni. Neki mentek a sáncnak, a törvénynek, a bibliának, az aranyborjunak, forró olajnak.

Az az . . . A sátán küldöttjei lehettek.

Mikor még dadogó volt az emberi elme, már volt olyan uechár, aki az elme szabadságát merete eszelősnek tartottan hirdetni. Belebujt a homokba s kiitta a neki nyújtott méregpoharat. A homokban . . .

Ama bizonyos Mózes nevű uechárt rejtegetni kellett. Lá-

zongtak ellene a törvény emberei. De eltéríteni álmától, népe megváltásától nem tudták.

Az uechárok mentek a maguk útján. Többen közülök nem néztek vissza, csak a keresztfán, mert kínjukban meg kellett forditanuk a fejüket.

Az uechárok elvértettek szent örületükben az igazságért.

Belőlük tellett minden mártír. Okét nevezték mindig tagadóknak, pedig nekik volt a legtöbb hitük. A régi butaság ellen harcoltak mindig. Lelkük a tökélesedés vágyának s vívódnak lelke.

Uechár volt ama Saulus is, ki azt tanúsította nagy martiriumában is:

— Ha Krisztus fel nem támadott, hiába való a mi tanításunk.

Bedugta a fejét a homokba és hitt.

Az uechárok hosszú sora jött utána, Hussz János uechár, minden uechár leikéből zokogta el a máglyán:

— O sancta simplicitas!

F.s uechárok kiabáltak mosdatlan szájjal ki, a nagy forradalom szent eszméit. A homokban . . .

Ilyen bűnös lények születtek és születnek az emberiség árkára. A vatikáni indeksz sok szárról beszélhetne. Mert azon uechárok nem csak ajakkal szóltak, hanem írtak is. A homokban . . .

Mikor a régi formák nyögei között s szikláit alatt az emberiség vérzöbben, kinzöbben érzi boldogtalanságát: ilyenkor jelennek meg a fanatikus uechároks túrják, vájják — a homokot...

Farizeusok és Írástudók pedig üldözik és üldözni fogják mindig őket. Az ő elemük az üldöztetés és a — homok . . .

Vannak közöttük uechárok, kik eljövendő időkben szentekké válnak. Minden konzisztórium nélkül. Vannak, kiknek csak a hitükért való elvézés gyönyöre jut.

De úgy van. Abban mind egyformák, hogy megfeszítetik magukat — a homokért . . . Ám kereszt sem jut mindegyiknek, pedig a kereszt úgy-e szép? . . . Bérük a szükség, a megvettetés, az üldöztetés, a gyötrődés. De vissza nem tér egyik sem. Mert hittük a jobb, a tökéletesedés és végzetük világosan látni — a homokban . . .

Ilyenek az uechárok. Hiába ellenük a harc. Főpapoknak és írástudóknak a harca . . .

A MENNYEKNEK ORSZÁGA

Ez a szerencsétlen ország a mennyeknek országa lesz immár nemsokára: a gonoszul felbujtogatott butaságé egészen. Boldogok lehetnek, kik ezt így akarták.

Mi magunk is azt tartjuk, hogy valamelyik falu szélén, bozótban, csalitban megtalálják egy keresztény lány holttestét. Akkor aztán szétfutnak az iti-ott már kigyúlt lángok s borotvaít és borotvátlan arcok megelegült mosolygásban nyúlhatnak szét, míg a megvadult hordák összegabalyodva bömbölik: „halál a zsidókra!“...

Eleget mondogattuk, hogy minden intelligens agyú ember, kiknek állott érdekükben ielköiteni a szennyes áradatot.

Néhány esztendő óta érezzük a butaság közeledését, halljuk a földalatti dübörgést, figyeljük az aknamunkát. Mi néhányan húzzuk a vészharangot, lármázunk, prédikálunk, intünk hasztalan. Ma már a legkegyelmesebb államhatalom védnöksége melleit folyik a multság. Vadul, örültül, gonoszul.

Most, mikor az ország minden részéből érkeznek a veszedelmes hírek, még egyszer szólnunk kell. Lássuk a maguk ijesztő voltokban világosan a dolgokat.

A feudális, klerikális reakció reánk nehezedett egészen. Ez az ország tán sohasem volt olyan koldus, mint most s néhány évtizede, modern élete annyi tennivalót még nem mért rá, mint amennyi tennivalója most van. Szabadulás csak úgy történhetnék, ha szétrombolnának minden megmaradt kínai falat. A kínai falak mögött azonban nagyra növekedni engedett hatalom tanyázik. És e hatalom is megérezte a veszedelmet. Mikor látta, hogy a harc kikerülhetetlen, a falak lovagjai kezdtek harcba. Régi fogás. így csináltak a körülzárt középkori rablólovagok is. A mostaninak pláne a formája sem új. Magyarul így hangzik a recipéje:

— Ha baj van, itt vannak a zsidók. Az éhséget, a nyomort s mi minden bűnüket uszítsuk csillapítás okából a zsidókra.

Ez a mai veszedelem. így született meg újra. így jósló szörnyű tragédiákat. Azért siettünk csak röviden feltárni, mert

félünk, Hogy nem tudjuk az ügyészség cenzúráját elkerülni, ha ezekről a gaszágokról kell írunk.

Sokat elérték már. Benne úszunk nyakig a szennyes árban. Már nemcsak a bőr épségének hasznos dolog ebben az országban butának lenni, de előkelő divat is. Akinek van félteni valója vagy aki a közeledő zavarosban akar halászni, egyaránt szaporázza lépteit a reakciós tábor felé. Kormányférfiak, képviselők előkelő közéleti alakok ma mind vallomást tesznek szükségiei pálfordulásairól.

Közelednek a választások. A föld népe háborog. A zavaros idők minden salakja kiárad a porondra. Csak szilárdságot nem látunk, mely a posványban ellent tud állani.

Egy a mai kormányhoz közelálló lap meg merte írni, hogy liberális párttöredék is alig van a parlamentben, hogy lenn lesze-e, arról nem is szólt. A kormánypárt egvrésze, a Kossuth párt s a szociáldemokrata párt volna szabadelvű.

Mennyit ígér ez? A kormánypárt liberális elemeinek jórészt kiszorítják. A szociáldemokratáknak tán egy emberük serr kerül a parlamentbe s ki merjük írni, hogy a Kossuth-pártbar Eötvösön és néhány hívéen kívül liberális lelkű ember nincs. A párt nagyobb töredéke csak színt nem mer vallani. Mi itt Biharban ismerünk három olyan Kossuth-párti képviselőt, kik mandátumaik érdekében esetleg ki mondanák nyíltan, mik voltak eddig titokban: reakció szolgálái, antiszemiták.

Ha megnehezednek az idők, mit lehet ilyen parlamenttő várni?

Akik szembe merünk állani a veszedelemmel, kevesen vagyunk. Még a zsidóságtól is — melyet a fekete seregek első martalékuul szántak — hiába vártunk, várjuk a védekezést.

Bizony, mennyeknek országa, butaságnak országa lesz ez az ország.

A tizenkettedik órában ez újabb vészharang rázásnál sem ajánlhatunk mást, mint tettünk és teszünk naponként. Keljenek föl a felvilágosodottság, értelmesség, s liberalizmus minden hívei. Rá kell szorítanunk a hatalmon hazudókat a szintvallásra. Védekeznünk kell olyan elkeseredett erőfeszítéssel, mint harcolnak a buta reakció hitványjai.

Ki kell kutatnunk a nép felbujtóit s elszörnyítő példát adni a hitvány bujtogató hadnak. Mint mi megkérdézzük — mert megkérdézzük — Tisza Kálmánt, mindenütt tisztába kell jönni az ép gondolkozásúaknak, hogy vájjon az, kire ők nagy

hatalmat ruháznak, fog-e harcolni — és nem plátóian lelkesedni — a világosság mellett s az egész országot behálózó gonosz összeesküvés ellen.

Nehogy mi becsületünkön maradjon egy apró folt is a bekövetkezendő nagy katasztrófa vádjából. Ha harc közben győznek le bennünket, legyen. De a harcot meg kell harcolnunk. Tegyük ezt a szerencsétlen országot gonosz őrzöngésükben temetővé.

Nem frázis, igaz hitünk, igazságunk, hogy csak kíméletlen harccal lehet egy kevés reményünk a megváltásra.

Ne várjuk meg, míg megtalálják a keresztény lány holttestét, míg a butaság felgyújtja egészen ezt az országot, míg eltemetik ezt az országot a középkor visszamaradt istentelen rablólovagjai s csuhásai.

1901. augusztus 27.

A ZSIDÓ PIPÁJA

Szítják, egyre szítják a lángot, hogy csapjon össze aztán mindannyiunk feje felett. A vérvád s a többi terjed egyre. Kik terjesztik, jól tudjuk. A zsidógyűlölet szítása azoknak áll érdekében, kiknek reszketve keli gondolniok arra, hogy a jó, bárgyú nép egyszer csak megvilágosul s róluk talál egy kicsit elgondolkozni . . .

Annyi már eltagadhatatlan, hogy a reakció aknamunkája itt is, ott is kitört, már veszekedett, vad antiszemitizmus dühöng egyik-másik részén az országnak.

Igaz, hogy a bűnösöket keresve, nagyon magasra találnók jutni. Főpapi székekig, mágnás! kúriákig esetleg. De ha ilyen magas helyekig ebben az országban bajos is elérnie a megtorló kéznek, valamit kell tenni, lis mivel durva indulatok döhöngenek, durva megtorlásra, elrettentésre lehet csak gondolni.

Íme egy eset, mely példa lehet.

Jámbor falusi zsidó ember elé, vásári sokadalomban paraszt suhanc ugrik. A zsidó ember pipázik. A suhanc kikapja a szájából *A* pipát s a nézők nagy gaudiumára elszaladt vele.

A zsidó éltesebb ember. De szörnyen sérti a méltatlanság, a sértés és a gúnyos kacagás. Rohan a suhanc után. Az vissza kiabál egy-két „rongyos zsidó“-t, de egyszer megáll. Bevárja az üldözőjét s egy pálcával arcon vágja ...

A vásári nép ismét jól mulat. Ezek, ha hazamennek, majd tudni fogják, mint kell a zsidóval elbánni.

A törvényszék pedig ítélkezett. Lopásért és testi sértésért egy fél évi fogházra ítélte a suhancot. A tábla egy s a Kúria három évi fegyházra emelte fel ezt a büntetést.

Ezt az ítéletet én kihirdetném minden vásári sokadalomban, sőt némelyik nagyobb búcsújárás alkalmával is, mikor legjobban dolgoznak a nép lelkének megmérgezésén — némelyek.

Én nekem ugyan voltaképen fáj annak a szegény bűnbak suhancnak a sorsa s jobb szeretnék az én jelöltjeim közül néhányat a helyébe küldeni, de ismétlem, elrettentésre van szükség. Az áldozatokért pedig számoljanak el majd azok, kik úgysis hiúságosan hirdetik az éggel való összeköttetésüket . . .

CZINEGÉÉK BÖLCSESSÉGE

Czinegék bölcsessége kormányozza ezt az országot . .

Véletlenül ismerkedtem meg Czinege Józseffel. Jóképű, biztos járású, derék magyar ember. Tizacsegén lakik. Nagy szégyenkezve mondta el, hogy zsidó úr a gazdája. Ő különben juhász-számadó. Tehát tekintélyes ember. De volt jobb sorban is. Valamikor valami gróféknál szolgált. Most talán juhokat hajtattott ide a nagyváradi vására.

De önök bizonyára azon elmélkednek, mint kerül Czinege József neve ilyen előkelő helyre, hol Széli Kálmánokról, Ugron Gáborokról, de legrosszabb esetben is Pap Miklós, Pfuhl vagy Bordé Ferenc urakról szoktunk egy és más igazságokat elbeszélgetni.

Tessék elhinni, nagy oka van ennek. Ez a Czinege József nem juhász számadónak termett, hanem magyar politikusnak.

Lehet ugyan, hogy a mai magyar politikusok szoktattak bennünket nagyon kicsi, alacsony mértékhez s talán a mai magyar politikusok jó része válnék inkább be a juhász-számadói tisztben.

Reám — legkomolyabban, olyan hatást tett Czinege József, hogy egyénisége, gondolkozása nagyon rokon a Széll Kálmánéval s a vele együtt evező juhász, — azaz hon-számadókéval.

Tessék meghallgatni ezt a kis beszélgetést:

— Ugyan Czinege uram — szóltam hozzá — hát miért szégyenkezik azon, hogy zsidó úr uradalmában szolgál? Hát rosszabb ember a mostani urasága? Nem bánik jól magával?

Nem fizet rendesen?

— Nincs nekem — válaszolta — semmi panaszom. De uram, mégis csak szomorú dolog, hogy elpusztulnak a régi nemes urak.

— Hát miért fáj ez magának Czinege? Nem fizeti a mostani uraság pontosan az adóját? Nem gazdálkodik jól? Nem beszél magyarul? Nem elég barátságos, nyájas magukhoz paraszti emberekhez?

— Jó gazda. Jó magyar ember. Barátságos velünk. De hejh, uram, csak szomorú dolog az, hogy elpusztulnak a régi

uraságok. Újak jönnek uram a helyeikbe. Meg kell ennek változni. Új kornak kell jönni. Nem szabad elpusztulni hagyni a régi urakat . . .

Na hát tessék beszélni velem! . . . Hiába beszélek a múlttól, a „régikor“ nagy részének haszontalanságáról. Az új szorgalom, új munka nagy értékéről.

Czinege történeti alapon áll, mint Károlyi Sándor, Széll Kálmán s a többi Czinege új korszakot akar. Jogot, törvényt és igazságot és tenyészpolitikát. Egészen a rátóti iskola.

Ám Czinege másban is hasonlít a divatos magyar politikusokhoz. Óvatos és paktumra kész.

— Kérem — mondja Czinege — azért csak jobb az, ha csendességben vagyunk egymással. Jobb, ha nem veszekedünk. . . Úgy is eljön, aminek el kell jönni.

Hát nem egészen olyan ez az okoskodás, mint a félhivatalos lapoké? . . .

Czinegék bölcsessége kormányozza ezt az országot. Czinegék legeltetik a juhokat, Czinegék hoznak törvényt, Czinegék közigazgatnak s Czinegék cibálnak viasza bennünket az áldott középkorba.

Széll Kálmán a fő-Czinege nem véletlenül ura az időknek. Ebben a Czinegés időben marhatenyésztőnek kell az ország sorsát igazgatni. Az aztán egészen véletlen dolog, hogy marhatenyésztő és nem juhász-számadó.

1901. szeptember 7.

AHOGY INNEN LÁTUNK

Veszekedett módon kezdünk modern ország lenni. Már e politikánk sem a régi táblabírós politika. A magyar parlament rostéi is egy nívón maradni a balkániakkal. Siet átfórmálódni nyugati mintára. És bámulj világ: a magyar parlamentben szociális kérdéseket tárgyalnak túrhető komolysággal napokon keresztül. Közéledő nagy alakulások előszellőcskéi lengedeznek. Bevonult a parlamentbe az első demokrata képviselő, aki egy csöppet a még képviselőhez nem jutott szocializmust is képviseli. Nyíltan megszólal a feudális önzés, mikor Károlyi Sándor az új kártevő azt mondja: akit a föld nem tud eltartani, vándoroljon ki.

A keresztény szocializmusból is megkapta inár az ízelítőt a parlament. A néppárt elbánik Bebellel, Bernsteinnal s hirdeti, hogy a szociális kérdést csak a Lueger-iskola oldhatja meg Magyarországon.

Es hogy a nyugati minta teljes legyen, a Junkerthum is elkiáltja magát:

— Micsoda svindlerség a népet lázítani! Micsoda svindlerség a népnek igazat adni!

És vontcsövű pisztoly elé állít mindenkit, aki a népről, e kellemetlen, undorító tömegegről mer beszélni olyan úri helyen, mint a magyar képviselőház, mely a nemzeti kaszinóval állana egy nívón, ha néhány zilált vallású és még néhány másféle, kamarás tűzpróbát ki nem álló alak nem kerül bele.

Mi itt lent a vidéken kezdjük már nagyon respektálni a képviselő urak házát. Azt látjuk ugyan, hogy az átfórmálódás nagyon is szolgaiasan másolja a nyugati mintát, de ebbe bele-törődünk. Végre is most már kezdenek a dolgok tisztulni s a változott kor új, viaskodó erői a magyar parlamentben is szembe-állhatnak.

Nagyon érdekes jelenségek ám ezek. A nagy átalakulásoknak csak elején vagyunk, de a kezdet sokat ígér.

Egy dolog már bizonyos. A liberalizmus az ő régi magyar formájában színtelen, élettelen s használhatatlan immár. Amióta

az egyházpolitikában mégegyszer fellobogott a régi dicsőséges láng — a liberálizmus haldoklik. Az öregség, a konzervativizmus betegségében, a végelgyöngülésben fog kimúlni. Sirassák meg, akiknek illik megsiratni. Mi nem gyászolunk érte.

A dolgok természete, örökös rendje szerint arra a helyre, melyet eddig a liberalizmus foglalt el, *a radikálizmus jó*. És hiába reszket az új szabadelvűség vezére a szótól is, ez a radikálizmus eljő.

Khaotikus még az új parlament. De már minden sejteti, hogy a klerikálizmus megnövekedése s a liberalizmus tehetetlensége megszüli mihamar *a radikális alakulást*. Az egyetlen bevalottan radikális magyar képviselő, a demokrata *Vázsonyi Vilmos* dr. tapasztalhatta, hogy nem egyedül van a magyar parlamentben.

Mi idelent már nagyon sokan hiszünk a radikálizmus szükségességében. Ez magyarázza meg azt a kivételes érdeklődést, mellyel például egész Nagyvárad kíséri az első radikális képviselőnek, *Vázsonyi Vilmos*nak szereplését.

A régi párt-keretek között lezajlott választásokból kikerült parlamentben is tudunk legalább is negyven olyan képviselőt, kik egy radikális párt esetleges alakításától nem ijednének meg.

A régi liberális pártból tehetetlen konzervatív párt lett, mely valóban vegyesebb a vegyes felvágottnál.

A néppárt a nyugati keresztény szocialista párt magyar kiadásban.

Fenyegetően kezd dominálni a legkegyetlenebb osztályönzés az agráriusok nagy csoportjával. A magyar junkerek külön nagy párt lesz előbb-utóbb.

Vannak saját külön nacionalistáink az Ugronistákban és társaikban.

Az eddigi táblabírós parlamentnek szörnyű modern kezd lenni a képe.

De hol van a sokféle formájú s már nagyhatalmú klerikális tábornak az ellensúlyozója. A Széli Kálmán pártja volt nemzeti-párti jezsuitáival, mágnásaival, junkereivel nem fog s talán nem is akar a klerikálisokkal elbánni.

A változott helyzet, a liberális haladás veszedelme radikális pártot követel.

MENJÜNK VISSZA ÁZSIÁBA

Szeretett úri véreim: a serleg tele. Nincs már itt nekünk semmi keresni valónk: gyerünk vissza Ázsiába!... Egy kis helyet talán kapunk, persze lehetőleg távol, még az ázsiai kultúrára hajlandó népektől is. Bejöttünk — agg krónikások

szerint — hős Álmossal s Árpáddal és társaival. Menjünk vissza Rakovszky Steli, Lengyel Zoltán, ifj. Móricz Pál s a többi nyomában. De menjünk, míg lehet . . .

F. dicső, gazdag történelmű, úri népségtől lakott ország tegnap szerencsésen elérte a *legbalkánibb nívót*. Az a gyalázatoságában is mulattató komédia mely az ország keserves parlamentjében tegnap lefolyt, bele fog kerülni a történelembe. Egy futó percig szeretnék honáruoló „nemzetiségi agitátor“ lenni, hadd tudnám kellő érzékenységgel felfogni a magyar parlamentben lefolyt skandalumot. Ilyen megrikató baromság megérésére még sem voltunk berendezkedve, pedig elkészültünk mi már minden megérhetőre.

Parlament kell ennek az országnak? Kancsuka, nem parlament. Azaz dehogy kancsuka. Kiseddóvó, gyermekkert és sok-sok türelem, ha e dicső erényből maradhatott volna valami a huszadik századra.

Vázsonyi Vilmos az egyetlen magyar népképviselő, akit öntudatos nép választott, nem juthat szóhoz a magyar parlamentben. Nem engedik szóhoz jutni a gyermekek, akik haragusznak, mert Kinizsizsdy és malomkövesdi játékukat megzavarta, a gyermekek, akik hajh, tizenkilenc milliomod magunk szerencsétlen bőrén kockáznak és malomköveznek.

Az immár legbalkánibb parlamentnek ez a botránya irtózatós, kegyetlen világosságot adott a mi szemeknek. Olyan titkot világított meg, amit jaj de jó lett volna sohasem tudni. Megtudtuk, hogy a magyar parlamenti gyermekek mind egyformák: esküdjenek bár a kétfejű sas karmára, a Széll Kálmán harmatozó pattanására, Kossuth Lajos kalapjára, a pápa csalhatatlan őszintesége papucsára, bármire. Obskúrus agyuk vele-

jének vastag burkát csak egy kicsit kell megkarcolni, ott zsi-bonganak előttünk a maguk siralmasan hasonlatos voltukban.

Kultúr-bestiákat mondott Vázsonyi? A kultúra isteni nevében vétőzünk e címadományozás ellen. De a bestiák repu-tációja érdekében is, mert a bestiák mindig kimerik a fogukat mutatni, nemcsak akkor, mikor demokrata képviselővel van dolguk.

Szeretett úri véreim, Ázsia ordított fel tegnap benneteket. A nosztalgia, a nomád, a baromi ember méla vágyakozása ro-hamba tört ki. Nem voltam ott, de láttam a képet. Középen az agyonhajszolt egyetlen intellektus. Sokat tud, sokra vágyik, merész a hite, elszánt a munkája, nagy a gyűlölete. És — oh szörnyűség — ősei a Jordánon át keltek. Ez a kis zsidó óriás közöttük. Ezt a kis óriást fiatalon fölkapta szárnyaira a hír, imádja őt sok ezerek tömege s *tud* . . . Ez, ez a legborzasztóbb! Ez az ember mer tudni közöttük, a tudatlanok között! De meg, hogy ez az ember zsidó! Ott áll zavarodtan a középen. Egy harsány szitok hallszik. Lengyel Zoltán kiáltott, egy ifjú együgyű kis hiányos intelligenciájával, más kultúr országban evőkészlet-tisztító sem lehetne. Meg Leszkay úr, meg Rakovszky úr, meg a többi jól ismert idióta. És Vázsonyi Vilmos egyfogatú kocsin futtat el ebből a komédia házból, hova bekerülni idestova erkölcsi halál lesz.

Szeretett úri véreim, értsük meg egymást. Kinizsy fáj ugye és a malomkő? A keleti nomád lomhasága lázadt fel ugye, hogy semmisítsük meg ezt az embert még a Krímiából velünk hozott eszközökkel, mert tanulni, tudni s az ő fegyve-reivel állni vele szemben nem tudunk. Ugye így van szeretett úri véreim? Mert csak így lehetne menteni ezt a világra szóló skandalumot.

Ha ugyan így is lehet... De aligha. Néznek bennünket kultúr népek. Látják képtelenségünket a haladásra, látják, hogy szamojéd erkölcsökkel terpeszkedünk, okvetetlenkedünk Európa közepén, mint egy kis itt felejtett középkor. Látják, hogy üresek és könnyűk vagyunk, ha nagyot akarunk csinálni, zsidót ütünk, ha egy kicsit már józanodni kezdünk, rögtön sietünk felkortyantani bizonyos ezer éves múlt kiszínezett dicsőségének édes italából, látják, hogy semmit tevők és mihasznák vagyunk. Nagy népek sziklavára, a parlament, nekünk csak arra jó, hogy lejárassuk. Mi lesz ennek a vége szeretett úri véreim? Mert magam is ősmagyar volnék. . . s nem handlé zsidó, mint ahogy

ti címeztek mindenkit, aki különb, mint őt. A vége az lesz, hogy úgy kitessekelnek bennünket innen, mintha itt sem lettünk volna.

Legyünk ez egyszer számítók. Kerekedjünk föl s menjünk vissza Ázsiába. Ott nem hallunk kellemetlenül igazmondó demokratákat. Vadászunk, halászunk, verjük a csöndes hazai kártyajátékot s elmélkedhetünk ama bizonyos szép ezredéves álomról.

Menjünk vissza, szeretett úri véreim. Megöl itt bennünket a betű, a vasút, meg az a sok zsidó, aki folyton ösztökél, hogy menjünk előre. Fel a sallanggal, fringiával, szentelt olvasókkal, kártyákkal, kulacsokkal, agarakkal, versenylovakkal és ősökkel? Menjünk vissza Ázsiába! . . .

1902. január 31.

FELEKEZETI VILÁG NAGYVÁRADON

Nincs benne kétség: szerfölött magvas, tudományos és érdekes volt a felolvasás, mit Kovács S. János vasárnap délelőtt a nagyváradai Katolikus Körben tartott, amit így hallottuk — „a nagyváradai katolikus társadalom színevirága“ — meghallgatott. Valóban nagy és érdekes története van a magyar kath. irodalomnak. Tudós embernek érdekes és érdemes elmerülni a múltban, de nem tudóst is megihlet ma is még példának okáért egy pár száz éves valamelyik Mária-ének. így van. De mikor Kovács ur a „nagyváradai katolikus társadalom színe-virága“ előtt, egy líceumi előadáson, erről a témáról tárgyal, bizonyosan céllal, okkal és eredményre számítva cselekszik. F.zt igv szokták tenni minden rendű és rangú oktató emberek. Ha hát Kovács úr a tudós lelkesedésével merül el a korba, mikor az irodalom is teljesen egy felekezeti volt, a legtermészetesebb, hogy ez munkálása a jövőnek, melyet a múlt mintájára akarnak ebben az országban megformálni. Ez természetes s vége . . . Kovács úrnak nem akarunk reklámot csinálni. Ő volt az első felolvasó a líceumi előadáson. Ezért hoztuk elő az ő nevét és az ő témáját. Megtehettük volna ezt a rendezendő líceumok bármelyik program-számával. Nem a személyek és nem is az egyes ki-ruccanások a lényegesek ebben a kérdésben. De még nem is a katolikus szabad líceum. Ha a „Jehuda Halévy Irodalmi Társaság“ tart felekezeti matinét, épen olyan jól esik nekünk, mint ez. De a „Jehuda Halévy irodalmi társaság“ matinéin nincs ott a zsidó társadalom színe-virága, s van-e vagy nincsen Nagyváradon protestáns célokat szolgáló kör vagy társaság, nem tudom, de még sohse hallottam, hogy valahol összejött volna a „nagyváradai protestáns társadalom színe-virága“, hogy tüntessen az ő külön múltjával, külön állásával és külön céljaival.

Az, amit a vasárnapi matiné mutat, új jelenség. Új és szomorú. A külön múlt, külön jelen, külön vágyak, külön tendenciák, egy hódító háborúnak megüzenése.

Ne tessék bennünket könnyen elintézni, hogy „elfoglaltak“, „gyűlölködők“, „zsidó-liberálisok“ vagyunk. Ez nem megy olyan

könnyen. A protestáns irodalmi társaságot, mely még az unitáriusokat is kilökte magából, a zsidót, a nazarénust, a mohamedánt egytől-egyig olyan veszedelemnek tartjuk, mint a katolikus líceumot. Csináljanak a tisztelendő atyák, plébánosok, lelkészek, rabbik, dervisek maguknak és magukért felekezeti irodalmat, ha ezt ők szépnek és helyesnek tartják, de ne bántsák a színt és a virágot, a protestáns, a katolikus, a mohamedán, a zsidó társadalom színe-viráját. És ne bántsák főként itt Magyarországon. Hisz itt még nem volt és nincsen magyar társadalom. Engedjék, hogy csinálhassuk meg. Ne romboljanak legalább addig, míg készet nem adhatunk a kezükbe.

De hát hiába beszélünk ma ilyesmit Nagyváradon vagy Tápiószentlillában, vagy bárhol e szép hazában. A klerikális szervezkedés megvadított itt mindent. Külön táborban áll minden felekezet s felekezeti ma itt már minden. A magyar imperializmus hóhortjától kezdve minden napi jelenség, jelszó, felekezeti érdekeket szolgál. Felekezeti a politika, az irodalom, a művészet, felekezeti még a brettli is már. És tessék kacagni rajta, de az, hogy a felekezetieskedésben Nagyvárad halad, rövid időn belül a Szigligeti-színházon azért fognak vitázni, hogy homlokzatára a „róm. kath.“, „ev. ref.“ vagy „izr.“ jelző kerüljön.

Mert ma már Nagyváradon van izr. novellairás, róm. kath. kritika, ev. ref. énekművészet, s amint a szabad líceum matinéin csak róm. kath. szoprán és róm. kath. alt-hangok kelhetnek áhítatra, aként az ev. ref. énekigényeknek is csak az ev. ref. tenorok és baritonok felelhetnek meg.

Nincs benne kétség, a betegség csirája a klerikalizmustól ered. De beleestek a katolikusok (akik épenséggel nem egyek a klerikalissal) reformátusok, keletiek és zsidók.

Ez a felekezetieskedés ma e szerencsétlen ország legnagyobb átká s ezt el kellett mondanunk a vasárnapi szabadlíceum ötletéből, melyen ott volt „a nagyváradai katolikus társadalom színe-virága.“

Most pedig itt a fejem: verjétek be a „Tiszántúl“-ék.

1902. január 21.

FELEKEZETI RÉSZEGSÉG

Dr. V. Zs. van olyan erős legény, Hogy el tudjon bálni egy tucát ellenféllel is. Pálffy Bélát pedig nem lehet úgy legyőzni, hogy a legyőzetést elismerje. Nincs jogunk, okunk és célunk hát beleegyeledni a dr. V. Zs. és Pálffy Béla vitájába, amelybe „Egy világi katolikus“ belekötögyött olyanformán, mint mikor a gyermekek a gyakorló tér szélén a tér közepén izzadó, fáradó katona bácsikat utánozzák.

Az a kérdés azonban, mely ezt az újabb háborúságot szülte, aktuális. Aktuális azért, mert szomorú jele és bizonyosága annak, milyen veszekedett, hihetetlenül nagy már nálunk a felekezeti türelmetlenség. Igaza van egy barátunknak: ma az emberek úgy katolikusok, zsidók, reformátusok vagy budhisták, mintha részekek volnának. De még a részegség mámorának van egy átlátszó oka: az ivás. A ma felekezeteskedők anélkül részek, hogy ittak volna. Higye nekünk Pálffy Béla úr, kire egészen véletlenül hivatkozunk, hogy ő nem tehet a maga türelmetlen felekezeti voltáról. Ő, akiben annyi savonarolai vonás van, egy tisztábban látó korban, negyven évvel előbb, vagy negyven múlva például forradalmár lett volna, vagy lenne. A legfanatikusabb harcosa volna a legteljesebb szabadságjogoknak, míg így nevelése és kora az élet egész más szabású alakjává tették. Am nem csak ő járt így. Mondunk mi más példát is. A reformáció igazi célja tudvalevőleg az egyénnek és gondolatnak teljes felszabátása. És ma vannak reformátusok, pláne magyar reformátusok, akik pápábbak a pápánál. Szabó Aladár és hívei például bigotabbak a rózsafüzéres banyáknál s misszionáriusokat nevelnek Kínába, nem szólva a szűz Máriára esküvő Bartha Miklósról, akinek az ultramontanizmusa nem — a valamennyire mégis menthető — fanatizmus, hanem kenyérkereset. A levegőben van ma ez a megvadító türelmetlenség. Hiszen még a zsidóságnál is, melyet a múlt nagy küzdelmei úgy megacéloztak, intellektusban olyan kiválóan erőssé tettek, ma idegesebb, mint valaha. Nem kell talán másra mutatni, mint a külön zsidó gimnáziumok terve.

Ultramontanizmus van mindenütt — ma. Ez annyira természetes. Mikor a világ gyorsan tör elő, egy kissé megtántorodik. A megtántorodásnak a kora a mi korunk. Egy bizarr példát hozunk fel. Mondjuk, hogy ebben az országban volna ötezer ember, kiknek mindenike azt tartaná, hogy lealázó, számár dolog bármely felekezetnek is tagja lenni. Nos, ez az ötezer ember az ultramontánság mai részeg világában megalapítaná a felekezeti korlátot megvetők felekezetét s valamennyi zokogna, hogy az ő felekezetüket a többiek elnyomják.

Mulatságos volna ez, ha nem volna olyan szomorú. Mert bár abszurdum azt hinni, hogy a világ hátrafelé megy, de mégis nagy veszedelem a megtántorodásnak ez a mostani kora. Kirukkolunk vele becsületesen, egyenesen: az összes ultramontán török%ések között csak egy a veszedelme: a klerikálisoké. Röviden okát tudjuk adni, hogy miért. A pápizmus a legzseniálisabban megcsinált, lenyűgözésre, világalomra törő institúció. Olyan erős, hogy még a legvilágosabb, leghumánusabb korok csapásait is kibírta. Bár cölöpéi közül sok van rothadóban, még mindig képes jezsuita seregével és agyontámogató politikájával nagy dolgokat csinálni. Az agyontámogatást úgy értjük, hogy például a szociálisták ellen megcsinálta a keresztény-szociálistust, mint századokkal előbb, mikor a görög-keletiek ellen a görög-katolicizmust játszotta ki. Es nincs olyan parányka kis klerikális szervezet, mely ne ezt a célt, a pápizmus lenyűgöző, világosság ölé célját szolgálja.

S itt odavetve, nem is válasz, csak megjegyzés címén mutatunk rá a katolikus legényegyesületekre. Pálffy igazgató úr — mi hisszük — soha sem mondja a nagyváradi egyesületben, hogy kerüljétek a hitvány eretnekeket s üssétek a Krisztus-kinzó zsidókat, de a legényegyletek mivolta, szelleme, keretei előbb-utóbb el fogják az egyesületet ez el nem hangzott jelszavakig vezetni. Mert hát a betegápolás is például istenien nemes, gyönyörű, szamaritánus ténykedés, ám bomlott szervezettel, "-betegágyon fetrengve olyan könnyen utat találnak füleinkhez a kegyes, térítő szavak, melyek halvány arcú, irgalmas nők ajkairól szállnak felénk. A klerikális ultramontánizmus nem síppal, dobbal, nyári hegedűvel keríti be a világot egy akollá, hanem századokra előrelátó gondoskodással.

Na hát: most a tántorodás korában vagyunk. Az emberek ittasan felekezetiék. A klerikális ultramontánizmus milyen beláthatatlan módon és arányban ki tudja használni a kor e beteg-

ségét!... Egy ilyen pár évtizedes reakciós kor ötszáz évvel közelebb viszi a klerikális ultramontanizmust céljaihoz. Hát lehet-e csodálkozni már most, hogy a másféle részegségű felekezetek is még jobban megvadulnak a fenyegető veszedelemtől?

Ilyenformán látjuk mi a helyzetet s a felekezeti harcok okát. Ignorantia non excusat. Nos hát mi tudjuk az okokat. Azonban, hogy lássák a helyzet tiszta nézéséhez illő lojalitást is, mi az „ignorantia non excusat“ elvéhez új elvet fűzünk: a felekezeti mámort megértjük s ha nem származik belőle túlon túl nagy baj: meg is bocsájtjuk. Mert mi még Hoványi Gyulát is megtudjuk érteni s még neki is megtudunk bocsátani!...

1902. február 19.

NOSTRA RES AGITUR

Franciaországban: nostra res agitur. Mindnyájunknak, az egész jövőendő emberiségnek sorsát edzik s tűzben pörölyözik, formálják a világ nagy műhelyében: a mindig izzó, szikrázó, morajló Párisban. Csodálatos, de megfejthető módon: a magyar társadalomnak csupán két legérzékenyebb szerve érzi ezt: a klerikáli/mus és a szabadkőművesség. A többi magyar alig lát és tud többet a breton parasztnál vagy valamelyik agg francia márkinénál, üldözik a szegény nővéreket és a jámbor abbékat. Pedig Franciaországban az dől el most, hogy föl lehet e már szabadítani az emberiséget, ' hét 5 végi · világióság mellett a kultúra útján előretörni a boldogság felé . . . Nem a jakobinusok harcolnak a csuhásokkal, hanem az ész a megzápult szívvel, a világióság a sötétséggel, a fölszabadító humanizmus a leigázó deizmussal. Nostra res agitur . . .

Combes-ot alighanem levette a lábáról az úgynevezett tudományos reakció. Az a hülye elmélet, hogy a társadalom csak vele egy idős erkölcsi elvek mellett existálhat. Már Combes azt vallja, hogy a klerikálizmussal nem lehet könnyen radikálisan elbánni, mert sok évszázad alatt beleszivódott a társadalom vérebe. Ez valami kifecamítása az evolúció elvének, reakciós kisajátítás, Brunetiére az atyja ennek az idéetlennek. Apostolainak száma most már légió. Valóságos tudománya van már Franciaországban a reakciónak. A mi Prohászánk is ezektől tanult. Ez új apostolok már nem bíznak abban, hogy a hitnek, a vallásnak egymagában elég ereje legyen az embereken. Azt prédikálják tehát, hogy a vallást kultiválni, esetleg fejleszteni is kell utilitárius szempontokból, mert a vallás mindennél megnyugtatóbb, boldogítóbb és hasznosabb. Mikor Coppeé a poéta, zsolozsmáival megszegényíti a legöregebb rózsafüzéres nénit, szabad gondolkozók, valóságos új enciklopedisták bigottságba süllyednek: mi nem csodálkoznánk, ha Combes Saulusból Paulus lett volna.

De félni nem kell. Jaurés a francia kamara alelnöke. Az

Új, emberséges, világos világot nyomja, hajtja fölfelé az örök kazuitás, az egyetlen igazság: a természettudományi. Csak a gyöngék roskadnak térdre. A kemények többen vannak s Páris e csodás műhely izzó, háborgó.

A jövődöt formálják ott. A jobb jövődöt. Mindnyájunk jövődötjét. Nostra res agitur.

Minekünk nem lehet a francia példát egyszerűen utána csinálni. Mi elmaradtunk messze. Csak az ideák szárnyaltak el hozzánk. A körülmények, a dolgok még nem. Nálunk még nem volt az a forradalom sem, melyet a francia már felejtteni kezd. Nálunk a harmadik rend győzelmet sem aratott s máris lejárt magát, de emellett a feudálizmus majdnem olyan, mint Dózsa György idejében, amihez aztán szinte őrült hallucinációképpen hangzik a modern proletárok új Marseillese-e. Ilyen káosz még nem volt azóta, hogy az első vízcsepp leverődött az ősanagra. Mi lesz ebből? Sok dolgot előlről fog kelleni kezdeni. De legeslegeső sorban jöjjön már az a radikalizmus. Nekünk elől kell kezdeni a dolgot az első rendnél, aztán a másodiknál, s a harmadiknál végre. A rangokkal, kiváltságokkal, ősdurvaságokkal, arisztokráciával és klérussal s a kiszipolyozó tőkével egyszerre kell végezni. Hogy? Tekintsünk Franciaországra . . .

Nostra res agitur. Ha élni akarunk, kezdjünk már az élethez. Oldjuk meg magyarul a problémáinkat. Mert ugy-e nem kedves kilátás, hogy esetleg a porosz Bebelék, vagy a szláv Bakuninok utódai fogják ezt elvégezni helyettünk, ha majd germán vagy szláv tenger ömlik a mi élhettlenségünkre!?

1902. február 1.

NACIONALISTÁK

Róma most már elbújhat. A magyar nacionalisták, klerikálisok, junkerek Párist imádják most már. Bécset és Párist. Ma Meline-t s Tournade-t, aki a vad Brissont letörte, majdnem úgy imádják nálunk, mint a szép Luegert s Drumont bukását magyar könnyek is siratják. A magyar klerikális, nacionalista és junker lapok a *szellemi megújhódási* ünnepük a francia választások eredményében s a magyarországi reakciói azt hiszi, hogy most minden lehetséges, hiszen a radikális Franciaország is a reakcióé már! . . .

Ami saját külön nacionalistáinknak persze ezúttal sincs igazuk. A klerikális milliók elúsztak bizony Franciaországban, de hasztalan úsztak el. A nacionáiiizmus egy szűr alá fogta az összes reakcionárus elemeket, sőt az összes opponálókat. Az eredmény mégis alig valami. Ot-hat mandátum, Franciaország megmarad a radikális haladás útján s bizodalma lesz tovább is mindazoknak, kiket sorsuk sötétebb országok iszaposabb földjéhez láncol.

Ami saját külön nacionalistáink ujjongása komikus és bárgyú, de nagyon tanulságos. Nyomorult liberálisok, kozmopoliták, zsidók és ti többiek: ime lássátok a nemes erkölcsöknek, a tradícióknak, a hazafias érzelmeknek privilégizált őreit, a magyar naciónalistákat. Ez a hazafiság. Belgiumbun a lelketlen klerikálisok leigázzák a munkások százezreit — a magyar nacionalisták kitézik a trikolorot s esetleg melléje a pápai zászlót. Ez a magyar nacionalizmus. És ilyen a nacionáiiizmus világszerte. A legförtelmesebb hazugság s a legveszedelmesebb nyavalya. Kiaknázza a tömegek vad butaságát, a félműveitek szenvedélyeit. A nacionalizmus voltaképen az internacionális szövetkezet, a sötétségnek, butaságnak s a gonosz tekintélyek önzésének.

A magyar nacionalizmus még veszedelmesebb talán a többinél, mert ez áll a legintimebb viszonyban Rómával s mert kibővült a porosz junkerek veszedelmes ostobaságával.

A magyar nacionalizmusnak mindenütt van rokonsága, mert nagyon sokszínű. Leghasonlatosabb a spanyolhoz, mert a

papok malmát hajtja. Rokon a porosz junkerekével, mert a föld zsarnokságát célozza. Testvériségben él az osztrák keresztény szociálistákkal, mert a római vezetés közös s mert ostoba gálád módon gyűlölködő antiszemita. Talán közelebb áll még az orosz cézárizmus szelleméhez is, mint azokhoz, kik a humanizmust és haladást szolgálják.

Bizonyítanunk sem kell, hogy a magyar nacionálistákban nincs egy csöpp igaz és hívő hazafiasság. A magyarfaló Stadler nekik szentebb, mint a magyar irodalom, kultúra legnagyobb élő alakja Jókai Mór. A magyar görögkatholikusok ügye nekik Hekuba, de vérkönnyeket sírtak a francia szerzetrendek vagyonaért. A magyar nép pusztul, kivándorol, ám azok, kik Rómába mennek egy kis pápai áldásért, ügyet sem vetnek ilyen csekélységre. Az ország csőd szélén áll, ám a magyar nacionálisták a magyar imperiálizmus hóbortjait hirdetik. Ez valami éhségfelejtető, speciális magyar glorie volna, de hihetőbb, hogy egy régi ideának a jelszava, a Márianum regnumnak.

Ez a magyar nacionalizmus. Egy nagy reakciós, nemzetközi szövetkezésnek a csapata. Nem csoda s úgy is lesz, hogy a nacionalizmus nemzetközisége a szociáldemokráciát fogja növelni, mely szintén nemzetközi.

A szociáldemokraták legerősebb támogatója a reakciós nacionalizmus. Es ez az egyetlen reménységünk és erősségünk a nacionálisták ellen.

1901. április 30.

ZSIDÓK ÉS HUGENOTTÁK

A francia nacionalizmus lobogója nem is genfi lobogó már. Tarkább rongyot nem produkált még a színek játéka, mint ez a lobogó. Alatta, körülötte nyüzsögnek Franciaország minden szemeten élői, minden elvakultjai s minden hamis játékosai. Rómából dirigált papok, bonapartisták, királpártiak, mérsékeltek, jobban mondva mérsékeltlen hülyék, önző agráriusok, békedén henyék. Mesés kis koalíció ez! Egy kapocs fűzi őket össze csupán: egyformán gyűlölik a világosságot s egyformán szidják radikális haladás híveit, a szabadkőműveseket, liberálisokat, a zsidókat. Ilyen gyönyörű kis banda ez!

A magyar nacionalisták jóval ostobábbak a franciáknál és jóval veszedelmesebbek. A magyar nacionalizmus lemásolta a franciát, de kibővítette a porosz junkerek ultramontanizmusával, összekapcsolta a bécsi kamarillával s klerikális, antiszemita csapatával. Mindezek fölött pedig karmesterének Rómát tartotta meg.

A klerikális magyar lapok, sőt a Széli Kálmán kedvelt agrárius táborának lapjai is különös szeretettel figyelik s ajánlgatják példaképen a francia nacionalista küzdelmeket. Itt Nagyváradon is akadt lap, mely ujjongva tapsolt s himnuszozott a francia választások eredményének, melytől megújulásukat lehet várni az európai társadalmaknak. Csak mellékesen jegyezzük meg, hogy a nagy ujjongás hiábavaló volt s Franciaország felemelően gyönyörűen hordozta meg újra a világosság és haladás lobogóját. Ám a mi nacionalistáink francia példát akartak. Helyes. Csak ezt akarjuk mi is. A dicsőséges francia náció a profétája és mártírja, győzelmes mártírja volt és lesz a haladásnak, a régieket lealázó új világoknak. Ez a gyönyörű gallus fajtának felséges missziója. Ezért fordul felé hívó és imádó arccal az otrombább lelkű társadalmaknak minden világosabb agyvelejű, tisztább intellektusu egyén.

Igazuk van a mi nacionalistáinknak: szent figyelemmel kell követnünk a francia lélek útját. Követeléssel és példavevessel kell lennünk minékünk!

És mi történt Franciaországban?

A francia klerikálisok az imént lefolyt választásokban kudarcot szenvedtek s miután most már nem változtathatnak a dolgon, szenvedélyes vadsággal tüntetnek a protestánsok ellen is. A választások alatt csak az volt a jelszó, a máskülönben se ismeretlen jelszó Franciaországban, hogy, — le a zsidókkal. Legelemibb érdekük volt az, hogy ne hívják ki maguk ellen a protestánsokat is. Most azonban leplezetlenül akcióba lépett a gyűlölet s „Le a hugenottákkal!“ jelszó alatt dühöng. Különösen a Cevenek vidékén izgatták a fanatizált népet csúnya tüntetésekre. Rochepauleban 200 fegyveres ember követelte a plébános parancsszavát arra, hogy az „eretnekeket“ elpusztíthassa. Más helységeiben petróleummal leöntött kecskéket égettek el elevenen, máglyarakásokon. „Égessétek el az eretnekeket! Halál a hugenottákra!“ kiáltozások között.

Megdöbbenőbb próféciával még Franciaország sem szolgál mostanában. Ügy, ügy, értse meg ezt minden félrevezetett itt a magyar földön, hol a klerikalizmus hazug patriotizmusa, gazdasági bolondgombái elboionditottak sok becsületes embert is. A francia példa mutatja, a klerikális tábor grádusát. Előbb farizeus okoskodások jönnek, bizonyos tiszta erkölcsről, vallásos megnyugvásról. Azután jön az „üsd a zsidót!“ A zsidóütés után nyílt harc következik minden szabadgondolkozó ellen, akár katolikus, akár luteránus, akár budhista. Aztán új grádus jön s itt tartunk ma Magyarországon: farizeus, agyafúrt módon előrántják a Rákóczi-t diffamáló törvény eltörlését, de már a luteránus és istenien szabadgondolkozó, forradalmár Kossuth Lajos érdemeit nem akarják törvénybe iktatni s a lutherani comburantur törvényt is meg akarják tartani, mert hátha még szükség lehet reá! Ezután jönne aztán a hugenották szimbolusos és valóságos megpörkölése és mindaz, amit a spanyol inkvizícióból meg lehetne újra csinálni.

Erre tanít bennünket Franciaország példája és arra, hogy jaj a hugenottáknak, ha segítenek a klerikális máglyát építeni. Ayzsidók után ők következnek.

1902. május 17.

HEINE

Mint protestánsnak született ember, örömben természetesen majd kibújom a bőrömből, mikor olyasmiket olvasok és hallok, mint mostanában. A germánok kacska kezű császára, aki egy darabig mulatságos figurája volt a világnak, most már nem tud mulattatni bertiünket. Ez az ember a végzet embere s ha megcsinálja, amit meg akar csinálni, hajh, sok száz esztendőig fog attól a világ könnye folyni. Vilmos császár nem akar egyebet, mint egy megfejelt új szent birodalmat s ez az impérium germán és protestáns volna. A múltkoriban arról beszélgettünk egy páran, ha vájjon tragikus alak volt-e Luther Márton. Hát Luther Márton most készül tragikus alakká válni. Németországban megszületett s világhódító útra készül a *protestáns ultramontánizmus*. Bizarr, zord, otromba épület ez. Nincs benne a pápizmus művészi arkitekturájából. De a lelkeket talán jobban fogja megfojtani, megölni a pápizmusnál is. Annyi benne a ridegség, hogy századokra képes megdermeszteni a világot. Ennyi amit látok, s amit lejegyzek ott, ahol írni szoktam s amit ha máshol nem lehetne, egy elzárt naplóba is leírnék. Mert talán nem látok jól. De annyit látok, hogy a meghamisított Krisztianizmus új formában tör a világra s az emberi leikekre. Ilyenkor a leggyengébb hangnak is kiáltani kell.

A zsidó etikának, melyen épült a kereszténység is, bizony rettenetesen tartós élete van. Egy ragyogó angol-zsidó író szerint Heine gyötörödvé kérdezte a halálos ágyán is:

— Meddig fog még együtt csatázni a hellén és a zsidó?

Mert a lelkek még ma is a pogány-hellén és a keresztény-zsidó világ nagy harcának egyes, kicsinyke heroldjai.

Ez a világ legnagyobb harca s most, a mi korunkban újra a zsidó keresztény világ került föül. A pogány hellén világ még a jövőndő méhében tartja az új, a várt Voltaireokat. Hogy a német császár újra bigottá akarja tenni a népét, melynek lelkéből különösen egy láng, a szocializmus, már-már porzsolni kezdte a régi formákat, — csak egyetlen szimptóma. De Sien-

kiewicz regényét, mely a panegyrikonja a pápaságnak s a lenyűgöző vallásszervezetnek, — az egész világ olvassa s a budai színpadon a kereszt jegyében közös mérget szed a mágnásnegyed és a Dob-utca.

Nem kis dolog ám ez s nem is nagyképűség. Az emberiség mai és jövődől millióinak életsorsa döntődik el most. Az örök tragikumhoz híven. Mert nem Tolsztoj krisztianizmusá hódítja meg a világot, mely tiszta és nemes, hanem a föld zsarnokainak önző krisztianizmusá.

.. . Akiknek alélke pedig szabadon szokott lázadozni, Heine gyötrelmét érezzünk most s könnyes szemmel fohászkozunk:

— Adj óh sors egy kis pogányságot a földre, mert elveszünk a szomjúságtól . . .

Aki Zsuzsánák és Ilonkának neveiben kő', etett cl bolondságokat a múlt héten, maradjon e szép bolondságokhoz hű s no öltön csuhát magára. A színpad *nw még* vara > pogányságnak, melynek igazsága, hitvallása röviden ez: „c^vcilci: i-i:-ság van a földön és ez az_é/e/“._ Ne tagadjuk le hát a mámort, ha túl is vagyunk rajta. Az életből semmit sem kell letagadni.

Az életben minden szép és megengedett, de legszebb talán a mámor, amit az erőnek, egészségnek, szépségnek s a rafinált emberi tudásnak vagy mesterkedésnek pompája nyújt. Mikor Zsászat és Ilonkát imádtuk, a pogányság öntudatlan szerelme lázadott bennünk s ezt mi nagyváradiak ne cáfoljuk le. Ebben a városban lüktet a hellén-pogány életnek a szeretete s túlteszük az emberek hamar magukat a zsidó-keresztény ethika ridegségén. Hogy az életet jól definiálják s jól iparkozunk élni Nagyváradon, ez ennek a városnak a legnagyobb intelligenciája s a legnagyobb dicsérete. Talán ezért kötött magához engem is, ki egyik kis paránya volnék a hellén-pogány világ szétszórt lelkiismeretének: így érzem néha.

S talán megnő, koncentrálódik ez a lelkiismeret. Talán úr lesz majd valamikor a világon. Talán valaha hinni fogja mindenki az egyszerű igazságot, hogy az emberiség célja: az életet mindenki számára gazdaggá, széppé és szabaddá tenni. A hét tarka eseményei helyett megzengetem az élet himnuszát. Bár talánna helyet csak egy szívben is ez az igaz és lázasságában becsületes strófa . . .

AZ ERKÖLCS JEGYEBEN

Egy idő óta dühöng az erkölcs Hunniában. Csak éppen hogy szegyenpad és kaloda nem áll a városok és falvak piacán. Egyébként azonban mindent megteszünk az erkölcs érdekében. A lapokat megtöltjük szörnyű szenzációkkal, egy kis lincselésre

mindig készen vagyunk s a tanügyi bácsik azon töprengenek, hogy milyen erkölcsös szigorúsággal nyomorítsák meg a jövőben még jobban szegény kis nebulóink életét. És ebben a nagy erkölcsös keresztes hadjáratban imponáló dolog a mennykő nagy harmónia. Erkölcsöt publikál ma e hazában mindenki. Hatalom és proletárság, a pap és a szabadkőműves, konzervatív és liberális, gazdag és szegény. Hiszen borzasztó erkölcstelenség lehet ám itt, hogy miatta ebben a legzavarosabb országban mindenki egyetért!... Sodorna lehet itt, melyben tíz igaz sem található. Ezt hajlandó az ember hinni, látva e példátlanul nagy konszonnánciát...

Pedig hazug e nagy erkölcsmania. Veszedelmes és hazug. Nem azt mondjuk, hogy csupa erkölcsösség és egészség virul e honban. De ennek a mostani nagy felháborodásnak nincs az erkölchöz semmi köze. Tendenciózus hajsza, csinált hadakozás, megvadult hazugság ez a mostani keresztes hadjárat. A célja dehogyan is az erkölcs. Más. Egészen más.

Honnan indult meg ez a nagy erkölcsös hadjárat?

Mint Magyarországon minden, ez is a politikában; fogamzott. Az új éra indult meg, a purifikáció jelszavával. Az új éra pedig — mindenki tudja — a klerikalizmus és a feudális kaszinó uralmát jelenti. A purifikáció — óh ezt is jól tudjuk már — ügyes bérmaneuve a reakciónak. Tehát a kaszinó — Magyarországnak e mostanság korlátlan ura — csinálja a purifikációt és erkölcsöket. Ok csinálták volt meg — a kaszinó urai — annak idején a néppártot, nehogy tovább lehessen folytatni az egyházpolitikát. Ők csinálták meg az agrárkérdést, nehogy nagyon nekibátorodjék a szocializmus. Égánt és ruthénmentést is a kaszinó szülte meg, hogy illedelmes formát nyerjen az antiszemitizmus, mert Tiszaeszlárt kissé bajos volna újra

előrántani. A kaffkákát is a kaszinó küldi ki, hogy Demoklesz kardját érezze minden talpalattnyi hely s hogy valaki elégedetlenkedni merjen az új rendszerrel. Kuruc ifjúságot nevelt a kaszinó, lovagjátékokkal próbált megszoktatni bennünket egy új feudális korszak gondolatával. És csinált még sok egyebet is ...

Most már az erkölcs terjesztésére adta magát teljesen a kaszinó. Onnan árad ma az országra az erkölcs, hol becstület fogalma ki van merítve a kártyaadósságról szóló kemény paragrafussal, hol úgy kötik az üzleteket szerelemre, mint gabonára s értékpapírokra a tőzsdén, honnan nem is régen a leggaládabb politikai hajszákat intézték, hol a lelki szegénység nagysága csak azért nem számalmas, mert szörnyen vad és veszedelmes.

Óva intünk jámbor embereket, ne üljenek fel ennek a hazug erkölcscharcnak. Ez az erkölcs harc pokoli módon egypárral akarja preparálni a magyar társadalmat a reakcióra s elakarja vonni és vonatni a figyelmet azokról az égető nehéz kérdésekről, melyeket meg kell oldani az országnak s melyeket csak radikálisan lehet megoldani, tehát úgy, ahogy nem ízlik a klerikális és feudális törekvéseknek. A reakció mindig az erkölcsök hamis jelszavával lopakodott be. Így akar belopakodni most is. Nagy reményei lehetnek, mert az erkölcsmánia beugrasztott mindenkit, a legmegbízhatóbb liberálisokat, sőt — és ez a tragikus valóság — a szociálistákat.

Az erkölcsnek ami cobolyprémes klerikálisainkhoz s fajtalan, degenerált feudális urainkhoz van a legkevesebb köze. De független az erkölcs a vallástól is. Annyira független, hogy még bigott ember is lehet erkölcsös.

Ha az erkölcs, egészség és fegyelmezettség kevés ebben az országban, más a tenni valónk. Jobban és világosabban kell nevelni gyermekeinket s kiegyenlíteni, eloszlatni a nagy szociális igazságtalanságokat. Mit jelent ez? Legyűrni a klerikalizmust s széttörni minden fentmaradt hűbéri bilincset. Ha az erkölcs telenség nagy, ennek a klerikalizmus és az osztályuralom az oka.

A mostani erkölcsmániának ne ugorják be józan ember. Ellenben itt a tizenkettedik órája az igazi erkölcscharcnak. Ez valami más, mint a mai. Itt már aligha lesznek olyan szép harmónia s ne is legyen! . . .

A TEMPERAMENTUMOK

Az ördögnek van kedve Bartha Miklóst bántani. Mióta újra lovagias férfiú lett, azóta pláne nem. Elvégre avval, akinek Kóbor Tamás a beleiben gázolt, akit mi, nagyok és kicsinyek sokszor megrugdostunk s aki ezután becsületügyekben bírásokodik — mi történhetnék? Még vakmerőbbé válik. Pedig oh, be vakmerő ez a Bartha Miklós! . . . Jezsuita lapjában most névtelen cikket olvasunk. Esküdni mernék, hogy ő írta vagy ő íratta. Valóban, nem csalódnak, kedves olvasók. A gazdáit védi Bartha Miklós. Károlyi Sándort és a többit. Hitvány ez a védelem. De hány naiv lelket mételyezett meg már a hitványságaival Bartha Miklós úr! Most Sándor Pálra haragszik. És a védelem végén megnyugtatja a „józan“ zsidókat, hogy ő csak a mérges zsidókra haragszik, aztán így tesz pontot a védelemhez: „a Vázsonyi-féle temperamentumok föllépését éppen a felekezeti béke érdekében kárhoztatja ebben az országban mindenki.“

No hát ez már nagyon sok vakmerőség! Nem Bartha Miklós a főcsatlós, a becsületbíró, agyontaposott, összerugdalt ember, hanem a gazdái érdemelnek érte pofont. Hát nem kellenek ugy-e a Vázsonyi-féle temperamentumok? Hiszen tudtuk mi ezt. De hogy merték ilyen vakmerőén kiíratni lapjukban? . . .

Jó elmondjuk mi, milyen temperamentumokra van szükségük a Bartha Miklós gazdáinak. Sok-sok millió birka temperamentumra legelőször is. Sok-sok millió parasztra, aki mind szeresse a száraz fekete kenyeret, a jó levegőjű falut és a túlvilág! kárpótlást Ígérő papot. És azután? Mágánokra, buta mágánokra, akik kártyázni, szeretkezni, inni s pöffeszkedni jól tudnak, de a pénziák tudományából századrészét sem Károlyi Sándor gróf tudományának. Papokra, kik örködnek a birka temperamentumok birkasága érdekében, de tüzessé válik temperamentumuk, mihelyt egy kis világosság fenyeget. Jámbor latájnerekere, kik meg vannak sorsukkal elégedve. Iparosokra és kereskedőkre, kiknek több ambíciójuk nincs, minthogy a Károlyi Sándorok birkáinak szükségletét fedezzék.

Ilyen temperamentumok kellenének a magyar oligarcháknak.

Szeretnének néhány domíniumot csinálni ebből az országból. Kasznár rendszert igen. De mennyire igazuk van Vázsonyi Vilmosnak és Sándor Pálnak! . . . Aztán mert gyalázatosán sok a szabadság még mindig. Egyelőre szükség van a Bartha Miklósokra és a Buday Barnákra is. Egyelőre . . .

Csodálatos dolog, hogy ezek az emberek nem érzik, mint mint növekedik ellenük a gyűlölet. Nem érzik, hogy egy nagy-nagy sereg van már, melynek dühtől ökölbe szorul a keze, ha például a Károlyi Sándor nevét csak hallja is. Hát nem számolnak ezek azzal, hogy mi lehet az egyre gyűlő gyűlöletből?

A temperamentumokról akarunk írni csupán. Az agrárius, antiszemita banda vakmerőségéről. De a jogos düh elragadta teliünk. Pedig mi még békés temperamentumunk vagyunk. Vigyázzanak a Károlyi Sándorok és csatlósaik. Olyan idők járnak, hogy csudák is eshetnek. Mi polgárok birkábbak vagyunk a birkáknál. Mi tűrjük a megnyúztatást békésen. De a sok millió birka proletárból vérengző vadakat csinálhatnak a Károlyi Sándorok. Néhány főúr vadászterületet akar ebből az országból. Vigyázzanak, mert ha így dolgoznak, a vadak fognak vadászni.

Ez a figyelmeztetés sohasem felesleges azoknak a temperamentumoknak, melyek azt hiszik, hogy Bartha Miklósokkal is le lehet csendesíteni a Vázsonyi-féle temperamentumokat.

1902. szeptember 26.

STRÓFÁK

Ha majd leszáll ismét a barna éjjel s a bibliás időknél lelkei szállnának le vele: vigyázzatok, oh tanítványok! Ne bántásatok meg a fehér leplet. A mester testét ne lopjátok el. Ő nem szerette a hazugságot. Legenda-tépő volt ő, a Mester s utálta a pogányok szokásait.

A fehér lepel alatt, a puha szőnyeges sátor alján nem Zola Emil pihen. Nincs ott gyász. Nincs ott halál. Azt a hideg, bomladozó testet égessétek vagy ássátok el. A virágokat pedig vigyétek el a kórházakba, hol valóban gyász és halál tanyázik. A Mester él. Meg sem feszítették, meg sem halt, el sem temettek. A haladó világ nagy kerekének egyik küllője ő. Meghalni nem lehetett neki, elevenen nem vágyott a menyekbe szállani. Itt munkál e hitvány szépséges és igazodó világon.

Ott áll a hegyen. Minden szavára becsületesebben lendül, halad a nagy világ kerék. Az új hegyi beszéd ráíródott a sárgolyóbisra s letérülni nem lehet. Verité!... A nagy fényes küllő űzi a kereket az igazság felé ...

Csak az impotens lelkek alusznak úgy ki, mintha sohasem égték volna. Oh, hogy gyűlölte ő, a Mester, a közönséges lelkeket, a kényelmeseket, az önzőket, sötéteket és kicsiket. Papi fejedelmeknek, farizeusoknak, hazug írástudóknak ő nem tudott megbocsátani. Nem volt szamaritánus, mint ahogyan a pogányságból is ő benne maradt a legkevesebb minden emberek között. Nagy látó és nagy harcoló volt. O vallást nem tudott volna csinálni. De ha a földön valaha az igazság lesz a vallás: Zola Emil élt és győzedelmeskedett ...

J'accuse ... Vádolom az életet, e hitványt, e szépségest, ez igazodót. Valamikor bölcs lesz, szent, igaz, gazdag és isteni ez a világ. De a Zoláknak milyen kárpótlást ad az élet? *Miért kell millióknak tölteni a temetőket, táplálni a humust, könnyezni és vérezni előbb?* Miért kell a Zoláknak az igazságot látniok s mégis szenvedniük miatta? .. . A világ? Valamikor bölcs lesz,

szent, igaz, gazdag és isteni. És a Zolák buta, szenteskedő, hazug, nyomorult és istentelen világban éltek... avagy kárpót-lás-e, hogy a jobbat ők készítették elő?.. Szép a mártirium?.. A mártirium szép s az élet is szép. Igazul élni e hazug világban, látni, érezni és csinálni a szebb jövőndőt: oh be kéjes, be dicsőséges!. . így élni szebb most, mint a jövőndőben. Emberibb és istenibb. Hát még annak, aki meg sem halt, amint nem halt meg Zola Emil...

Tanuljatok gyűlölni Zola Emiltől. Gyűlöljétek mindent, ami a haladó világkerékre ráfekszik. Sötétséget, bigottságot, impotenciát. Nem a szeretet fogja megváltani a világot, hanem az a nagy gyűlölet, mert ez a gyűlölet: világosság. Oh, igazodó világ célja, boldogsága: világosság... Nem imádott még senki úgy, mint Zola Emil, aki magában egy fényes küllő a haladó világkerékben. *Solum halljál: a föld dübörgését s hirdetik, hogy jön az új világ, a világosság világa. Bizony mondom: ha jó, az új küllő sieteti. . .*

Most pedig üres a világ. Ott tanyázik a puha szőnyeges sátor alatt a világnak lelke. Ott tanyázik a fehér lepel fölött, mely egy hideg, bomladozó testre borul. Az a hideg test nem a Mesteré. Hiszen az a test üveges szemű és mozdulatlan, a Mester pedig most is lát és harcol. El ne lopjátok azt a testet, óh tanítványok. A Mester gyűlölte a hazugságot. A keresztet elkerülte, kerülje el a legendákat is. A Mester él...

1902. október 1.

BETHLEN KÖR

Ha Budapesten Szent Imre egyesület kell, nekünk meg Bethlen-kör kell. Így gondolkoztak a kolozsvári kálvinista diákok. A gondolatot beszéd követte s ők úgy tettek, amint beszéltek. Im-már megszületett a Bethlen-kör.

Hiába. Ami a levegőben van, az ellen bajos cselekedni. Az pedig a levegőben van, hogy a magyar fiatalok Szent Imrét, Szent Antalt, Pázmány Pétert, Bethlen Gábort, Juda Halevit, vagy pláne Szemete Miklóst és a többit vagdossák egymás fejéhez. Ezen és ilyen nevekben kluboskodnak a magyar fiatalok s készülnek egymás koponyájára. Kossuth-körrel, Voltaire-egye-lettről. Spenczer-társaságról, Haeckel-egyesületről vagy Heir.e-körrel nem hallottunk még.

Ezek a mi fiatalságaink szörnyen gyáva és tehetetlen uracs-kák, nyolc-tíz napos korukban hókusz-pókuzozza meg a pap őket s huszonötéves korukban még mindig az első hókusz-pó-kusznál tartanak. Ezt pápista keresztelte, amazt kálvinista, emezt pláne meg sem keresztelték. És mialatt itt Nagyváradon, Mező-telegden, de az ország sok-sok részén szociáldemokrata gyűlé-sekre hajtja össze a nyomor a proletárok ezreit, ugyanakkor Kolozsvárott megalakult a Bethlen-kör, Budapesten pedig a Szent Imre-egyesületben háborút prédikál a kereszt jelében és nevében Rakovszky István.

Bele kell törődnünk, hogy a jövő Magyarországon nem munkás, modern és magyar polgárok, hanem katolikusok, reformátusok, zsidók stb. fognak élni. A hatalom és a vezetés pedig egyházi és világi derviseké lesz. Ha így haladunk!...

De tán mégsem egészen van ez így. Ugyanakkor, mikor Kolozsvárt Bethlen Köröt csináltak, Budapesten pedig Rakovszky lovag tüzelte a fiatalokat, a proletárok gyülekezeteiben arról esett szó, hogy kell már valamit tenni a felekezetiesség ellen, mely mithoszaival és szimbólumaival őrtült háborúba kergeti a tömeget. De nemcsak erről szóltak a proletárok, hanem az isten hívés mai formája, a vallás ellen is.

Az öreg fanatikusokhoz nincs szavunk, ők javíthatatlanok.

De szólunk a fiatalokhoz. Nem látják a fenyegető óriási kontrasztot. A mai társadalom reménysege, a fiatalság felekezeti bigottságba sülyedt s a jövő társadalom előkészítő forradalmárai a nihilizmust hirdetik vallási dolgokban. Mi lesz ebből a rettenetes kontrasztból? ...

... Ok sütötték. Ők egyék meg. Mi nem érzük meg a nagy harcot. Csinálják csak kisdud felekezeti játékaikat magyar fiatalok.

Agrárizmus, merkantilizmus, liberálizmus, klerikalizmus, Szent Imre-egylet, Bethlen-kör, mindet össze söpri a szociáldemokrácia ...

1902. november 21.

A MEGRIADT NYÁJ

Az életnek e kalendáriumos ünnepnapján, amikor valóban is ünnepel az élet, a fakadás, a tenyészés, a kedv csörgedezés ez idején: nézegessük és ne vessük ki a megriadt emberi nyáját.

Olcsó passzió ez. Az ember egy kicsit meghajszolja a lelkét s föl is üdül. Kimenekül az olcsóságokból, kis világának unott korlátáiból. Es aztán elkerüli a kicsi érintkezésektől már fölgyulásra váró szenvedélyeket, lévén e világ aként berendezve, hogy Renan letagadhatta az egész bibliát. Darwin felgyújthatta minden emberi legendák könyveit, de már a Bábel und Bibéi hecceeskéje vértengert tudna ezer vérpatakából összefolyatni. A nagy emberi ostobaságokról Nitzschet leföző göggel szólhatunk, de szelíd kritikával is csak nagy elszántság mellett a katolikus legényegyletről vagy Jehuda Halévy önképzőköréről.

A megriadt nyájról azonban írhatunk. A nyáj attól riadt meg, hogy milyen messze elcsatangolt. Kezdte a francia forradalomkor s vissza-vissza hajkurászva mindig messzebbre járt a régi akoltól. Ettől riadt meg szörnyűén. Azóta fél, remeg. Most már búvik, ahova csak tud. Jezsuita reverenda, cézár-palást mögé. Beszorítja magát Szent Antal perselyébe s a Róthe Anna kötényébe, ahova csak világosság nem hat . . .

A mai társadalom elejtett egy sereg ideát. Menekült. Eldobta őket. Otven-hatvan évvel ezelőtt még abban is bízott, amiben nem lett volna szabad. Ma nem bizik senkiben és legkevésbé bizik magában. A társadalom kívénhedt osztályairól szólunk persze. Akik élnek és uralkodnak, hisznek bezzeg. Mi lesz, ha összezsap ez a nagy bizodalom és ez a nagy megriadtság ...

Svédországban a nép királya a szabadkőművesek nagymestere, aki alázatos hangon üdvözli Ibsent, a nála felségesebbet. A szász király ukázt adott ki, hogy őt, a visszatérőt ünnepi ruhában s kedvvel üdvözölje az utca népe. Vilmos császár külön tömlöcöt épít a szaporodó újságíró raboknak. Angolországban apotheozis készül a közért halni is kész újságírás

számára. Németországban junker barmok, itt minálunk agrárius jószágok szorítanak ki mindenki mást az élet jászolától. Bizonyosság csak az emberiség legszentebb mártír nációjában, a franciában van. S ez a bizonyosság is forradalom. Az emberi nyáj megriadt, megkergült. Soha ilyen gabalyodást! . . .

A Rampollák, a Sienkievitze, Vilmos császárok, Szent Antal fétisek, Róthe Annák, Rochefort-ok, Luegerek, Bartha Miklósok stb. okultizmusa borong a világon. Ez kell a megriadt nyájnak. Azokat az ideákat, amelyeket a francia forradalom vulkánja dobott ki s amelyeket őrzöngve öltött akkora magára a gyermekkorból hirtelen megkamaszodott társadalom, elejtett mind. Pedig most kellenének csak igazán ezek az ideák... Sohasem volt olyan boldogtalan az ember, mint most. A Kars/t döbenteién meztelen, szomorú sziklaóriásai között jártam nemrégiben s arra az elröpült néhány száz évre gondoltam, hogy Velence I tarolta az életet s elcsúsztotta a kék Adrián a lagúnáig. Mennyi nyomorult generáció termett és pusztult e pokoli, sivár világban azóta. Es minő irigylésreméltóan élték ki tengődő életüket e generációk. Elvégezték a nekik juttatott életet, miként a barmok s elkerülte őket a leggyötrőbb emberi érzés és vád: mennyivel boldogabb lehetne a világ, ha boldogabb akarna lenni . . .

A vatikáni akol hiába reménykedik. Ezt a megriadt nyájat még külön nyáj megkerülve, bujkálva, még akolba sem lehetne összehajtani. Ez fog kóborogni sokáig. De aztán jönni fog egy vihar. Oh, hogy mi már nem fogunk akkor élni, mikor ez a szent, hatalmas égiháboru kitör. Mi mit csinálhatunk? Bízhatunk és oda-odaordíthatunk a megriadt nyájnak. Az igazodást, az összeverődést nem siettethetjük . . . Oh, azért szép vagy te, nagy és egyetlen igazság, gyönyörűséges, nagyságos, fölséges élet. Most tavasz van. Erődet kedvvel belehelted a világba! Húsvéti hallelujázás zeng az egész világon. Nyíllik a virág. Minden szép. Még ez a megriadt, nagy emberi nyáj is, melynek Te dicsőséges Élet olyan régen ontod s még eddig olyan hiába az apostolokat! . . .

LEVÉL AZ APÁMHOZ

... Hogy jó lett volna édes apám, központi szolgabíróvá választódní Zilahon, kivirágoztatni a hét szilváit s becsületet szerezni az elkoldusodott diósadi Adyknak? Bizony talán jó lett volna. Sohse nyeltél volna keserűen a nagyobbik fiadra gondolva, kit haza, a kis fehér házba, csak a megveszekedett idegei kergetnek olykor s aki úgy érzi az érmindszenti nyugalomban, hogy megölte az életét, bolondokat művei, mert künn a sokadaloinban harcok, tépelődések, gondolatok és kínok között bomlasztja, veszejt e! magát . . . Úgy van, úgy van! Bárátkozom az öreg akácfával, kinézek a rétre, belecsalom a mélységes csüdüességct a «zbembe, beleolvadok a csöndes gondolatlan vegetálásba, szagolom az isteni, a csíráztató, a nagy erejű földet és olyan semmivé, a nagy semminek (vagy a nagy mindennek) olyan kicsike rabszolga pelyhévé válók, mint Mouret abbé a nagy tenyésző kertben... Egy napig... Te tudod, édes apám, hogy csak egy napig ... Aztán rés törík a nagy kerten ... Besüt a nap, bezúg a nagy láрма, bezsibong a lelkembe az élet és én rohanok töletek el, vissza ... Úgy érzem, agyon nyom a csönd, darabokra bomlík a lestem, elrihad a tudóm, ha nem szaladok zajba, ha nem csapok össze valakivel, ha harsogva nem kiabálok én is bele a nagyvilági lármába ... És te meg az anyám ilyenkor újra elisrattok... És jaj, talán igazatok van...

Ez az. Amivel most is harcolok. A penna. Mit akar ez a rongyos acélhegyü, kis diabólus? Miért csal el a nyugalomból annyi és annyi békés kétlábunak készülő jámbort. Miért kenyér és grádusokra emelő eszköz az egyiknek s miért űző démon, szent örület, mártirium a másnak . . . Heine Henrikkel szeretnék válaszolni neked édes apám, de ez a néhai ember zsidó volt s ti mostanában ott a kis falukban és itt a nagy városokban kezditek a zsidót nagyon nem szeretni. O szólt vala a szentlélek lovagjairól, a misszió boldog bolondjairól és az emberiség boldogtalan szükségeseiről. Ma már azonban, édes apám, nem divatos ez a Heine. Azok az urak ma, akikről ő végrendeletében sem feledkezett meg. A szentlélek lovagjait pedig magyar agrárius nyelven zsidó skriblereknek nevezik manapság . . .

Hát mik is vagyunk most? Néha és a papi világban cinikus fáradtak, a tekintélyeket már nem is rombolók, csak hanyagul leköpködők. Fáradt olimpusi istenek és kiközösített, Jmagasról lenézett áriák . . . Vagyunk nagyon sokszor komé-'diások. Alkuvóbbak a lócsiszárnál s hajlékonyabbak a nádnál . . . Addig . . . Addig, míg nem int, nem hív a gyilkos, az acél-hegyü ördög . . . Az istenes ördög ... Es akkor csupa hit a világ, csupa szerelmes lángra érdemesség az élet. És ilyenkor beleverjük, belekorbácsoljuk nyomorult testünket, összetépett idegeinket e nagy szerelemben. A jobb életért, a becsületesebb világot, az előretörésért, a világosságért s a fantomok legfantomabbjéért, legbolondabbjéért és legszebbjéért, az igazságért.

. . . Ilyenek vagyunk és ezek vagyunk mi, szentlélek lo-vagjai, fáradt, cinikus legények, skribierek. Es nem belőlünk lesznek a képviselők, a miniszterek, kormányzó nagy urak, de azokból, akik a mi vérünk árán s a mi arcunkat csak masz-kolva, a mi toliunkat megbecstelenítve, a mi szent öröleteinket meg nem értve törtetnek előre ... Mi maradunk, akik voltunk. Míg összetépve le nem roskadunk akkor is a hitben, hogy az emberek, a bennünket lenézők és a bennünk reménykedők megváltásán dolgoztunk . . .

Olvasni fogod, édes apám, hogy száz forint pályadíjat kapok, mint a Pálffy Antal által legjobb újságírónak szánt pályadíjat. Summának nem summa. Ennek az én fajtámnak több a hiányzó 5 forint, mint a meglevő kétszáz. Az összegyűlt adó-ság enyhítődik, avagy pár napi pihenésre el lehet menni Vene-ziába avagy Abbáziába, hova olyan könnyen mehet hetekre sok dologtalan gazdag ostoba. De lásd édes apám, mégis nagy summa ez. Nem az enyém. A fajtámé és a fajtám nagy vérverejtékezé-sének eredményéé. Meglátták az újságírót. Megéreztek a lázát s megértették a lelkét. . . Mintha e kicsiség is azt mutatná, hogy korrigálódik az élet s hogy a mi küzdő örültségünkben rend-szer van s ez a bolondság bölcs bolondság . . . Teremnek Pálffy Antalok. Belátók. Vékonyan sávolódik immár az eljövendő vi-lágos élet fénye. A diabólus urabb rajtam, mint valaha. Az életnek, tökéletesülésnek szerelme nagyobb. Sohsem gyűlöltem, szerettem jobban, mint most . . . Édes apám, a fiadat nem kell okvetlenül siratnod már, mert jobban hisz magában s az élet-ben, mint valaha.

TARTALOM

Előszó	3
Lángban ég a világ	5
A hétről	7
Uerhárok	9
A mennyeknek országa.....	11
A zsidó pipája	14
Czinegcék bölcsessége	15
Ahogyn innen látunk	17
Menjünk vissza Ázsiába	19
Felekezeti világ Nagyváradon	22
Felekezeti részegség	24
Nostra res agitur	27
Nacionalisták.....	29
Zsidók és hugenották	31
Heine.....	33
Az erkölcs jegyében	35
Temperamentumok	37
Strófák	39
Bethlen-kör	41
Λ megriadt nyáj	43
Levél az apámhoz.....	45